

Ortaokul Öğrencilerinin Oyun Yoluyla Özel Gereksinimli Çocuklara Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi

Ebru AYZAZ¹, Gülsüm HATİPOĞLU ÖZCAN², Aliye BÜYÜKERGÜN³

Özet

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi: 30.10.2025
Kabul Tarihi: 22.02.2026
Online Yayın Tarihi:
24.02.2026

Anahtar Kelimeler:

Ortaokul öğrencileri, Oyun,
Özel Gereksinimli
Çocuklar, Farkındalık

DOI:

10.55238/seder.1813770

Amaç: Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin oyun yoluyla özel gereksinimli çocuklara yönelik farkındalıklarının incelenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırma katılımcılarını Kocaeli İli, İzmit İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Şehit Ümit Balkan Ortaokulunda öğrenim gören 12 kız 12 erkek (N=24) öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Araştırmanın verileri odak grup görüşmesi metoduyla elde edilmiştir. Her sınıf için ayrı ayrı oluşturulan altı kişilik gruplarla yüz yüze yapılan görüşmeler dört oturumda gerçekleşmiştir. Görüşmeler alınan izinler doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kaydedilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizi için tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırmada elde edilen bulgular üç ana tema altında toplanmıştır: “Empati ve Sosyal İlişkiler”, “İlişkisel Deneyimler” ve “Toplumsal Duyarlılık”. Bu temalar altında duygusal ve bilişsel empati, empati geliştirme süreçleri, akran zorbalığı, akran desteği, sosyal çevreden beklentiler ve kamu hizmetlerine yönelik beklentiler, alt temalar olarak belirlenmiştir. **Sonuç:** Araştırma sonucunda, ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde geliştiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, özel gereksinimli bireylerle ilgili empati ve farkındalık düzeylerini artırmaya yönelik eğitim programlarının geliştirilmesine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Examining Secondary School Students' Awareness of Children with Special Needs Through Play

Abstract

Article Info

Received: 30.10.2025
Accepted: 22.02.2026
Online Published:
24.02.2026

Keywords: Middle school
students, Play, Children
with Special Needs,
Awareness

Aim: The purpose of this distribution is to examine the extremes of secondary schools towards special temperature zones through play. **Method:** The study employed a case study design, one of the qualitative research methods. The research participants consisted of 12 female and 12 male students (N=24) enrolled at Şehit Ümit Balkan Middle School, affiliated with the İzmit District National Education Directorate in Kocaeli Province. Semi-structured questions prepared by the researchers were used as the data collection tool. The data for the study were obtained using the focus group interview method. Face-to-face interviews were conducted in four sessions with groups of six students formed separately for each class. The interviews were recorded with a voice recorder in accordance with the permissions obtained and transferred to a computer environment. Thematic analysis was used for data analysis. **Results:** The findings obtained in the study are grouped under three main themes: “Empathy and Social Relationships,” “Relational Experiences,” and “Social Sensitivity.” Under these themes, emotional and cognitive empathy, empathy development processes, peer bullying, peer support, expectations from the social environment, and expectations from public services have been identified as sub-themes. **Conclusion:** The research found that middle school students' attitudes toward individuals with special needs improved positively. These results highlight the need to develop educational programs aimed at increasing empathy and awareness levels regarding individuals with special needs.

¹ Bağımsız Araştırmacı, Kocaeli/Türkiye ebru_karacar@windowslive.com ORCID: 0009-0006-7186-9178

² İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, İstanbul/Türkiye gulsumhatipoglu@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1059-8424

³ İstanbul Topkapı Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Eğitimi Bölümü İstanbul/Türkiye aliyebuyukergunkaplan@topkapi.edu.tr ORCID: 0000-0003-0096-5673

Giriş

Engelli bireylerin Eğitim Kanunu (IDEA) özel gereksinimli çocuğu, zihinsel engelli, işitme engelli (sağırılık dahil), konuşma veya dil engelli, görme engelli (körlük dahil), ciddi duygusal bozukluğu olan, ortopedik engelli, otizmlı, travmatik beyin hasarı oluşan, başka bir sağlık bozukluğu olan, belirli bir öğrenme güçlüğüne sahip, sağır-kör veya çoklu engelli olarak değerlendirilen ve bu nedenle özel eğitim ve ilgili hizmetlere ihtiyaç duyan çocuk olarak tanımlar (U.S. Department of Education, 2017).

Özel gereksinimli çocuklar sıklıkla akranlarının önyargılarına maruz kalmaktadır ve olumsuz akran tutumları ana problem olarak gösterilmektedir (Armstrong, Morris, Abraham, Tarrant, 2017; Rademaker, de Boer, Kupers ve Minnaert, 2020; Zwoliński, Kamińska, Haamer, Pinto-Coelho, ve Anbarjafari, 2023). Bu çocukların daha az arkadaşları vardır, daha az kabul görürler, akranlarıyla daha az etkileşime girerler ve daha fazla yalnızlık duygusu çekerler (Schwab, 2017). Tipik gelişim gösteren öğrencilerin sahip olduğu olumsuz tutumlar kapsayıcı yaklaşımlara engel olabilir (Freer, 2023). Engelliliğe yönelik olumsuz tutumlar, engelli bireyleri güçsüzleştirerek sosyal dışlanma ve izolasyonlarına yol açar. Buna karşılık, sağlıklı bir toplum engelli bireyler için olumlu tutumları teşvik eder ve sosyal uyumu destekler (Babik ve Gardner, 2021). Okulların sorumluluğu, zaman zaman dışlayıcı olabilen anlayış ve politikaları dönüştürmek ve herkesin birbirine saygı duyduğu bir kültürün geliştiği güvenli ortamlar oluşturmaktır (Triviño-Amigo ve ark., 2022). Bu konuda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, farkındalık düzeyinin artırılması ve daha şefkatli, anlayış temelli bir toplumsal yapının inşası için hâlen kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Pinto-Coelho ve ark., 2023).

Çocukların içinde yer aldıkları sosyal çevre, bireysel özellikleri (sosyal beceriler, saldırganlık, zorbalık) ve karşılıklı etkileşimleri akran ilişkilerinin yapısını belirlemektedir. Bunun yanında akran desteği ile güç dengesi ya da dengesizliği de bu ilişkilerin niteliğinde belirleyici rol oynamaktadır (Ozokçu, 2018). Çok sayıda araştırmacı, özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi ve eğitimi üzerinde akranlarının etkili bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Yapılan çalışmalar, birlikte öğrenen çocukların birlikte yaşamayı, sosyalleşmeyi, karşılıklı saygıyı ve birbirlerini kabul etmeyi öğrendiklerini ortaya koymaktadır (Odom ve McConnell, 1997; Vygotsky, 1978; Friend ve Bursuck, 2012; Sylva, 2023).

Ergenlik öncesinde ve ergenlik döneminde çocuklar yetişkinlere göre daha olumsuz tutumlara sahip olma eğilimindedir ve olgun yetişkinlere göre engelli bireylerle arkadaş olma olasılıkları daha düşüktür. Ayrıca, engelli bireylerle deneyimi ve teması olan bireyler, engelli bireylerle hiçbir deneyimi veya teması olmayan bireylere göre daha olumlu tutumlara sahiptir (Goreczny, Bender, Caruso, ve Feinstein, 2011). Çocukların sosyal katılıma yönelik duyarlılıklarını artırmak için araştırmacılar, çocukların sosyal dışlanma algılarını daha iyi anlamanın gerekliliğini vurgulamışlardır (Arslantaş, Pürsün ve Aydoğmuş, 2021; Gasser, Malti ve Buholzer, 2013). Sosyal işlevsellikteki bu zorluklar, duyguların kötü düzenlenmesi, diğer insanların davranışlarını ve niyetlerini anlama eksikliği, iletişim sınırlamaları ve diğer insanlarla etkileşimlerde sorunları fark etme yeteneğinin azalmasıyla karakterize edilir (Fernandez-Villardón, Alvarez, Ugalde ve Tellado, 2020).

Toplumda özel gereksinimli bireylerin kabulü, sosyal uyumu ve desteklenmesi açısından erken yaşlarda empati ve farkındalık kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, oyun gibi çocukların doğal öğrenme aracı olan bir yöntemle mevcut farkındalığın hangi düzeyde olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ve davranışlarını oyun temelli etkinlikler yoluyla, farkındalık, kabul ve empati yönünden incelemektir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam bağlamı içinde sınırları belirli bir durumu derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda birey, grup, program ya da süreç gibi bir “durum” çoklu veri kaynakları (görüşme, gözlem, dokümanlar vb.) kullanılarak ayrıntılı biçimde ele alınır. Durum çalışmaları, özellikle “nasıl” ve “neden” sorularına yanıt aranan, karmaşık ve bağlama duyarlı olguların anlaşılmasında etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Yin, 2018; Stake, 1995). Araştırmada, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 24 ortaokul öğrencisi ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmeleri, katılımcıların birbirleriyle etkileşime girdiği ve bu etkileşim aracılığıyla daha doğal ve gerçekçi bir tartışma ortamının oluştuğu, sosyal bağlamda zengin ve derinlemesine veri elde etmeyi amaçlayan bir nitel araştırma tekniğidir (Akyıldız ve Ahmed, 2021). Bu yöntem, araştırmacının katılımcılarla doğrudan etkileşim kurarak onların deneyimlerine, algılarına ve anlamlandırma biçimlerine ilişkin ayrıntılı veri elde etmesine olanak sağlamaktadır. Katılımcılar, verdikleri yanıtları ayrıntılandırabilir, gerekçelendirebilir veya bu yanıtların taşıdığı olası anlam ve sonuçları ortaya koyabilirler. Böylece, elde edilen veriler, geleneksel anket yöntemlerinin ortaya çıkaramadığı nitel boyutları açığa çıkararak araştırmaya daha derin bir analitik perspektif kazandırır (Işık ve Semerci, 2019). Çalışmaya katılma konusunda gönüllülük esasına dayalı olarak seçimler yapılmış ve etik kurallara uygun hareket edilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırmaya kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan Kocaeli İli, İzmit İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Şehit Ümit Balkan Ortaokulunda öğrenim gören 12 kız 12 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 24 kişi katılmıştır.

Verilerin Toplanması

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu’nun 18/09/2025 tarihli 2025/10 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır. Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma Uygulama İzinleri Birimi’nden MEB.TT.2025.029935.01 numaralı araştırma izin onayı ile çalışmaya başlanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin velilerinden yazılı olarak bilgilendirilmiş onam formları alındıktan sonra uygulamalara başlanmıştır. Okulun spor salonunda gerçekleştirilen etkinlik programına, 5., 6., 7. ve 8. sınıfların her birinden eşit sayıda seçilen 12 kız ve 12 erkek olmak üzere toplam 24 öğrenci, kendi sınıflarıyla birlikte katılım göstermiştir.

Programın İçeriği

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin engelli bireylere yönelik farkındalık düzeylerini artırmak amacıyla spor temelli ve deneyimsel etkinliklerden oluşan bir uygulama programı yürütülmüştür. Program, öğrencilerin farklı engel durumlarını deneyimleyerek anlamalarını hedefleyen toplam beş etkileşim temelli oyundan ve iki video gösteriminden oluşmaktadır. Oyun etkinlikleri kapsamında öğrencilerden, işitme engeline yönelik sözel iletişim olmadan takım oyunu, görme engeline ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla gözleri bağlı şekilde belirlenen koordinasyon parkurunu tamamlama, üst ekstremité kullanımına yönelik sınırlılığı deneyimlemeleri amacıyla elleri bağlı şekilde ağız yoluyla kalem tutarak resim çizme, tekerlekli sandalye simülasyonu kapsamında öğrencilerin, hareket kısıtlılığına bağlı fiziksel zorlukları anlamalarına yönelik uygulamalar yapmaları istenmiştir. Ayrıca öğrencilere, zihinsel engeli olan bireylerin karmaşık bilişsel süreçlerine dikkat çeken yarım bırakılmış bir hikâye sunulmuş ve öğrencilerden hikâyeyi kendi düşünce ve yorumları doğrultusunda tamamlamaları istenmiştir. Etkinliklerin ardından, engelli bireylerin günlük yaşamda ve sportif ortamlarda karşılaştıkları güçlükleri konu alan ve çevrim içi video paylaşım ortamlarında yayımlanan engellilik temalı farkındalık videoları izletilmiştir (Karakurt, t.y). Tüm etkinlikler, öğrencilerin empati kurmalarını, engel durumlarını deneyim yoluyla anlamalarını ve mevcut farkındalık düzeylerini ortaya koymalarını destekleyecek biçimde yapılandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu araştırmada, katılımcılara yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanmış yedi soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Görüşmeler, her sınıftan ayrı ayrı dört grup halinde ve altışar kişiden oluşturulmuştur. Her bir oturum yüz yüze uygulanarak ortalama 60 dakika sürmüştür.

Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının önceden belirlediği açık uçlu soruların belirli bir plan ve sistematik çerçevesinde katılımcıya yöneltilmesiyle gerçekleştirilen bir veri toplama tekniğidir (Uslu ve Demir, 2022). Görüşme esnasında verinin ayrıntılarına ulaşmak ya da eksik kalan noktaları tamamlamak amacıyla ek sorular yöneltililebilir. Bu özellik, araştırmanın amacına uygun biçimde kapsamlı ve derin bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır (Dömbekci ve Erişen, 2022).

Bu araştırmada kullanılan görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Soruların oluşturulmasında, bir özel eğitim öğretmeninden ve özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmalar yapan iki akademisyenden destek alınmıştır.

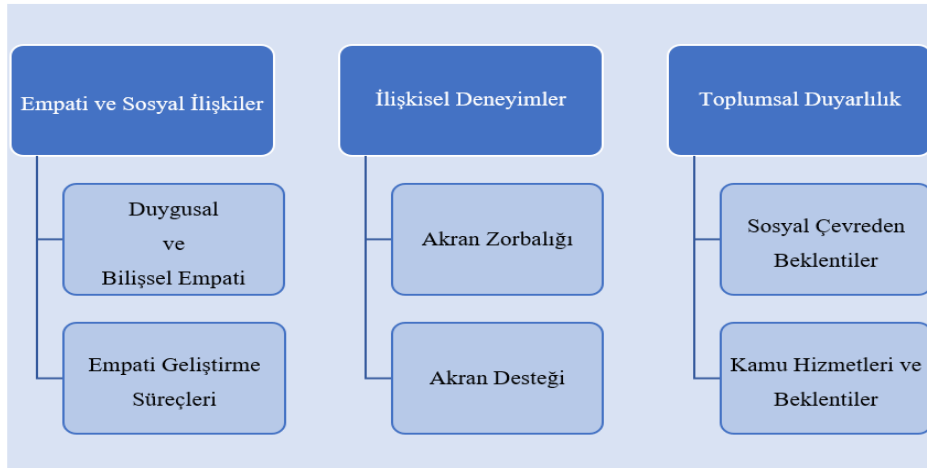
Verilerin Analizi

Görüşmelerde sözlü ifadeler ses kayıt cihazı ile kaydedilirken, aynı zamanda raportör ve araştırmacı tarafından da yazılı notlar alınmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz, verilerin içindeki temel anlamı yakalayan kalıpların (veya temaların) sistematik olarak belirlenmesini, analiz edilmesini ve raporlanmasını içerir. Tematik analiz, araştırmacıların nitel verilerin altında yatan örüntüleri, temaları ve anlamları ortaya çıkarmasına ve açıklamasına yardımcı olur (Çarıkçı vd., 2024). Tematik Analiz için Braun ve Clarke (2006) tarafından belirlenen altı adım dikkate alınmıştır. Bu

adımlar şunlardır: 1. Veriye aşinalık kazanma, 2. Veriyi sistematik biçimde gruplandırarak ilk kodları oluşturma, 3. Kodları bir araya getirerek olası temaları oluşturma, 4. Temaların yansıtıcı olup olmadığını kontrol ederek gözden geçirme, 5. Her temanın özünü dikkate alarak temaları adlandırma, 6. Nihai raporu oluşturma (Braun ve Clarke, 2006). Kodlayıcılar arası güvenilirlik sonraki analizi yapılandıran kodlama sürecinin sağlamlığını doğrular. Bu bağlamda kodlamalar iki ayrı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra tüm araştırmacılar tarafından benzerlik ve farklılıklar tartışılarak temaların son hali oluşturulmuştur. Kodlayıcılar arası güvenilirlik, tematik analiz sürecinde oluşturulan ilk kodlar üzerinden Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen formül kullanılarak hesaplanmıştır. Toplam 50 kodlama kararı üzerinden yapılan hesaplama sonucunda kodlayıcılar arası güvenilirlik oranı %84 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Bu araştırmada ortaokul öğrencileriyle yapılan odak grup görüşmeleri neticesinde araştırmanın nitel bulguları “Empati ve Sosyal İlişkiler”, “İlişkisel Deneyimler” ve “Toplumsal Duyarlılık” temaları altında incelenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Nitel verilere dayalı temalar ve alt temalar

Empati ve Sosyal İlişkiler

Duygusal ve Bilişsel Empati

Empati, hem bilişsel hem de duygusal tepkileri kapsayan çok boyutlu bir yapıdır. Duygusal empati, bireylerin başkalarının duygularına empati kurması ve alternatif deneyimler yaşaması, bilişsel empati ise bireylerin başkalarının duygularını veya bakış açılarını tanımlayıp anlayabilmesidir (Fu, Xiao, Yin ve Zhou, 2022). Bu bağlamda görüşmelerden elde edilen “duygusal ve bilişsel empati” alt teması, ortaokul öğrencilerinin etkinlikler sırasında özel gereksinimli bireylere yönelik empati kurma deneyimlerini ortaya koymaktadır. Bir öğrenci “*Hocam bence görme engelli olmak çok zor. Hiçbir şey görmüyoruz ve sırf karanlıktan ibaret oluyor hayatları... Ne yediklerini, nereye gittiklerini, şu an nerede olduklarını hiçbir şey bilmiyorlar*” (K^3 , yaş=13) sözleriyle görme engelli bireylerin yaşamsal zorluklarını dile getirirken başka bir öğrenci “*Tek ayağımın ve ellerimin olmadığı oyun beni çok etkiledi. Tek ayakla çok az sürede parkuru tamamladık ama ona rağmen bacağımda acı hissettim. Böyle insanlar*

nasıl yapabiliyorlar çok garip geliyor. Ellerimizin olmaması ise çok daha zor. Günlük hareketlerimizi bile yapamıyoruz (K¹, yaş=13) şeklindeki ifadesiyle etkinlikler içerisinde yaşadığı duygusal ve fiziksel deneyimini ortaya koymaktadır.

Engelliliğe aşinalık ve engelli insanlarla etkileşim (örneğin, engelli arkadaşlar veya aile üyeleri) engelli insanlara karşı olumlu tutumların en güçlü belirleyicileridir. Doğrudan maruz kalma, engelli insanlarla tanışmayı kolaylaştırır ve genellikle ilgili önyargıları ve klişeleri ortadan kaldırmayı destekler (Maftai, 2022). Görüşmelerden elde edilen bulgular katılımcıların birçoğunun okulda, ailede veya yaşadığı çevrede en az bir engelli bireyle deneyim yaşadığını göstermektedir. Bu ifadeler şu şekilde açıklanmıştır:

“Eski okulumda özel eğitim odası vardı. Oraya engelli çocuklar geliyordu. Boştu orası. Bir kız öğrenci ile tanışmıştım. Çok sevdiğim bir oyuncakımı ona vermiştim. Çok sevinmişti. Sonra arkadaşlarımızla beraber oyuncak toplayıp onlara dağıtmıştık” (K¹⁶, yaş=11). *“Nasıl bir duygu içerisinde olduklarını anladım. Daha önce sadece işitme ve görme engelli olan kuzenlerimin neler yaşadığını biliyordum. Eli ayağı olmayanların neler yaşadığını tam olarak bilmiyordum. Onları da anlamış oldum” (K²⁰, yaş=11)* *“Kuzenim var o konuşmıyor. Zihinsel engelli kendisi... İkinci izlediğimiz videoda o aklıma geldi (Ağladı). Çocuğun yürüyemediği için dışlanması beni çok etkiledi” (K⁷, yaş=12).*

Çocuklarda empati düzeyinin artması, başkalarının duygularını daha iyi anlamalarını ve bu duygulara daha uygun ve duyarlı biçimde yanıt vererek yardım etmeye daha istekli olmalarını desteklemektedir (Babik ve Gardner, 2021). Araştırmamızdan elde edilen bulgular, empati kurma becerilerine yönelik yapılan etkinliklerle ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere karşı farkındalığının arttığını ortaya koymaktadır.

Empati Geliştirme Süreçleri

Empati, kişinin kendisini o kişinin durumu içinde değerlendirerek başkalarının duygularını anlama bilişsel yeteneğini ifade eder ve yardım etme isteği ve niyetiyle birlikte gelir (Alradaydeh, Bdair, Maribbay, 2024). Bu araştırmanın bir diğer bulgusu, “Empati geliştirme süreçleri” alt teması altında değerlendirilmiştir.

Ling ve arkadaşları (2025) tarafından ilkökul öğrencilerinin engelli çocuklara yönelik tutum ve empati yeteneği arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmanın sonuçları, öğrencilerin empati düzeylerinin artırılmasının, arkadaşlıklarını güçlendirerek engellilere yönelik tutumlarını dolaylı olarak iyileştirebileceğini ortaya koymaktadır. Bir öğrencinin, *“Kazanımlarım oldu. Onlara oyuncaklar almak isterim. Zorlanırsa yardımcı olurum. Özel olarak istediği bir şey olursa yardım ederim. Daha önce de bu konuda duyarlıydım ama bu etkinliklerden sonra daha çok duyarlılığım arttı” (K¹⁶, yaş=11)* şeklindeki ifadesi yapılan etkinliğin tutum ve davranışlarda olumlu nitelik kazandırdığının göstergesidir.

Toplumda engelli çocuklara karşı çeşitli damgalar bulunmaktadır. Engelli çocuklara yönelik empati biçimindeki damgalama, engelli çocukları küçümsemekten doğru bir şekilde yansıtılmalıdır (Ramadhini, Selian, 2025). Bir öğrencinin, *“İnsanlarla engelleri hakkında konuşmamamız gerektiğini,*

onları üzebileceğimizi anladım. Nasıl bu hale düştüğünü sormamalıyız” (K²¹, yaş=11), şeklindeki söylemi bu konuya gösterdiği duyarlılığı ortaya koymaktadır. Normal öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere karşı düşünce ve davranışları, normal öğrencinin duygusal bileşeni tarafından belirlenmektedir. Özellikle, özel gereksinimli öğrenciler üzerindeki olumlu düşünce ve davranışları, normal öğrencilerin olumlu hisleri tarafından belirlenir (Meiliani, ve Hapsari, 2015). Bir başka öğrencinin “Etkinliklerden sonra daha çok bilinçlendim. Dediğim gibi hayatlarının kolay olduğunu zannediyordum. İnsanların onları dışlamalarına, sonra da hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam etmelerine sinirleniyorum. Bizim başımıza gelmeyeceğini düşünüyorlar ama her şey başımıza gelebilir” (K⁸, yaş=12) şeklindeki ifadesi etkinliklerle birlikte var olan olumlu duyguyu ortaya çıkarmaktadır.

Perenc, ve Pęczkowski (2018) tarafından yapılan çalışmada, aile ortamında fiziksel engelli bireylerle etkileşim, engelli olmayan kardeşlerde empati ve şefkat gibi olumlu psikososyal özelliklerin gelişimini kolaylaştırabileceğine dair bulgular sunulmuştur. Araştırma bulgumuz yakın çevresinde engelli bireylerle temas halinde olan katılımcıların etkinliklerde elde edilen empati yeteneğiyle birlikte öz-farkındalık geliştirdiğini de ortaya koymaktadır. Bir öğrenci durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Özel gereksinimli bireylerle ilgili bilgim de var tecrübelerim de var. Benim kuzenim zihinsel engelli, çok fazla vakit geçiriyoruz beraber. Şunu fark ettim; diğer insanlardan daha iyi anlaşılabiliyordum. Çünkü savunmasız ve masum geliyor bana” (K³, yaş=13).

Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular özel gereksinimli bireylere yönelik empati kurma becerisinin sosyal etkileşim ve kişisel deneyimlerle gelişebileceğini ortaya koymaktadır.

İlişkisel Deneyimler

Akran Zorbalığı

Engelli çocuklar sıklıkla yüksek oranda zorbalık, alay ve sosyal dışlanma yaşarlar ve bu deneyimler önyargıya dayalı zorbalığın mağduru olan çocuklar için bir dizi olumsuz sonuçla ilişkilidir (Mulvey, McMillian, Irvin, Carlson, 2020). Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre “Akran Zorbalığı”, “İlişkisel Deneyimler” teması altında bir alt tema olarak öne çıkmaktadır. Öğrenciler, özel gereksinimli arkadaşlarının akranları tarafından sıklıkla dışlandığını, mağdur edildiğini ve sözlü tacize uğradığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“Çoğu bilinçsiz insan zorbalıyor, ötekileştiriyor, dışlıyor onları. Kendilerinden farklı görüyorlar. Ama onlar bizim yapamadığımız şeyleri bile yapabiliyorlar. Bazı insanlar cahil oldukları için bilemiyorlar. Bu insanların davranışları engelli arkadaşlarımızın moralini bozuyor” (K⁹, yaş=12). “Sen bizimle oynayamazsın, yapamazsın. Biz senden daha zekiyiz. Sen bizden çok farklısın gibi sözler söylüyorlar. Veya dalga geçiyorlar ‘kolun, bacağın yok’ diyerek kötü sözler kullanıyorlar. Parkta kardeşimle oynarken kolu olmayan bir çocukla dalga geçtiler” (K¹⁸, yaş=10).

Engelli kişiler normal gelişim gösteren kişilerden daha savunmasızdır. Bu risk güç dengesizliğinden ve savunmasızlıktan kaynaklanır (Kurniawan, Khoirunnisa, Mulyana, Nur’aeni, 2024). Bir öğrencinin, “Bizim sınıfımızdaki arkadaşlarımız gidip yan sınıfta işitme engelli olan bir arkadaşımızla dalga geçiyorlar. O da bu durumdan memnun olmuyor tabi ki. Sen engellisin, bizim gibi

değilsin, senin kulakların duymuyor diyorlar. Onu kızdırıp onları kovalasın diye yapıyorlar. Aslında çok iyi bir çocuk işitme engelli olan” (K¹⁴, yaş=10) şeklindeki söylemi akran zorbalığının boyutunu ortaya koymaktadır.

Akran Desteği

Araştırmamızın alt temalarından biri olan “Akran Desteği”, “İlişkisel Deneyimler” ana teması altında incelenmiştir. Uygulanan etkinlikler sonrasında farkındalıklarının arttığını söyleyen katılımcılar, özel gereksinimli akranlarına karşı daha duyarlı, yardımsever ve hoşgörülü davranacaklarını ifade etmişlerdir:

“Onlar da bizim gibi dünyayı aynı görüyorlar sanıyordum ama öyle değilmiş. Onlara yardım etmek isterdim. Görme engelli birini gideceği yere götürürdüm. Onunla oyunlar oynamak isterdim. Çevreme dahil etmeye çalışırdım” (K⁶, yaş=13). “İnsanla insan ayrılmaz. İnsanların engeli varsa da üstesinden gelir. Biz de onlara destek oluruz. Görme engellilere özel kitapları çıkmadan önce gönüllü öğrenciler kütüphanede onlara kitap okuyorlarmış mesela. Bu çok güzel bir şey. İnsanlara yardım etmenin mutluluğunu biz de yaşayabiliriz” (K⁹, yaş=12).

Akran etkileşimi ve olumlu akran ilişkileri kurmak gençlerin gelişimi için esastır. Ancak, özel eğitim ihtiyaçları ve engelleri olan öğrenciler için olumlu ilişkiler kurmak daha zor gibi görünmektedir. Zorbalığa uğramaya veya sosyal dışlanmaya daha yatkındırlar (Meulen, Granizo, Del Barrio, 2021). Öğrenciler, özel gereksinimli bir çocuğun akranları tarafından dışlandığında verebilecekleri tepkiyi şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Onu dışlayan biriyle arkadaşlık yapmayı bıraktırdım. Kızardım. Davranışlarını düzeltene kadar asla onunla konuşmazdım” (K⁸, yaş=12). “Zorbalık yapan birinin empati kurabileceğini de düşünmüyorum ben. O yüzden engelli arkadaşımı da alır oyundan çıkardım” (K¹¹, yaş=12). “Eğer öyle bir durum olursa uyarırdım. Ama o çocuğa bu şekilde davranıyorlarsa beni de pek umursayacaklarını sanmıyorum. Bir şeyler anlatıp zaman kaybetmektense engelli arkadaşımı alıp onunla oynar ona moral veririm” (K³, yaş=13). Bu sözler katılımcıların akran zorbalığına karşı özel gereksinimli akranlarına verdiği desteği açıkça ifade etmiştir.

Toplumsal Duyarlılık

Sosyal Çevreden Beklentiler

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre “Sosyal Çevreden Beklentiler” “Toplumsal Duyarlılık” teması altında incelenmektedir. Katılımcılar, sosyal çevrenin özel gereksinimli bireylere yönelik bakış açısını ve çevreden beklentilerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Hocam dışarıda gördüğüm insanlar dost değil de daha çok düşman gibi yaklaşıyorlar. İyi davranmıyorlar, yardım etmiyorlar. Bence daha çok yardım edilmeli, empati kurulmalı... (K⁶, yaş=13). “Lütfen engellileri dışlamayalım. Onlara iyi davranalım. Toplumca onlar için bağış yapabiliriz. Tekerlekli sandalye için kapak toplayabiliriz mesela” (K¹³, yaş=10). “Onlara ayrımcılık yapmayın. Ülke çapında tanınmış insanlar farkındalıkları arttırabilir” (K⁵, yaş=13).

Toplunun, engelli bireylerin karşılaştığı güçlükleri gidermeye yönelik sorumluluğu vardır (Bickenbach, Rubinelli ve Stucki, 2017). Engelli bireylere yönelik önyargıyı azaltma arayışında, engelli

bireyler hakkında doğru bilgi sağlamak için eğitimsel müdahaleler uygulanmıştır (Shimizu, 2025). Öğrencilerin beklentileri de farkındalığın eğitimle birlikte topluma aşılması gerektiği yönündedir. Bir öğrencinin konuya ilişkin ifadesi “*Topluma daha çok duyuru yapılabilir. Farkındalıklar oluşturulabilir. Öğretmenler, aileler, toplum olarak herkes özel gereksinimli bireylerle ilgili eğitim alsa daha iyi olur*” (K², yaş=13), şeklindedir.

Bu bulgular özel gereksinimli bireylere karşı duyarlılığın sosyal çevreye aşılması ve çevrenin bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kamu Hizmetleri ve Beklentiler

Araştırmada elde edilen “kamu hizmetleri ve beklentiler” alt teması “toplumsal duyarlılık” teması kapsamında değerlendirilmiştir. Katılımcılar, özel gereksinimli bireylerin hayatlarını kolaylaştırabilecek çalışmalara dikkat çekmektedir. Bir öğrenci, kamu hizmetlerinin artırılması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “*Ülke geneli olarak onlara daha fazla imkan sağlamamız gerekiyor. İhtiyaçlarını daha iyi giderebilmemiz gerekiyor. Mesela otomatlar olabilir görme engelli birine ne yapacağını anlatan. Ülkemizin başında olan insanların daha fazla farkındalık yaratmaları lazım*” (K³, yaş=13). Başka bir öğrenci ise konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Yürüyemeyenler için her yere asansör yapınlar. Görme engelliler için yerlere yapılan sarı şeritler her yerde olsun. Belediyeler ücretsiz tekerlekli sandalye versin. Özel okullar özel çocuklar için ücretsiz olsun*” (K²¹, yaş=11).

Toplumsal katılıma yönelik engeller, bir kişinin çevresindeki işlevselliği engelleyebilen ve engellilik yaratan koşullar veya faktörler olarak tanımlanır; bu da daha düşük düzeyde toplumsal katılıma veya dışlanmaya yol açar. Bu tür engellere; olumsuz tutumlar, erişilemeyen ortamlar, hizmet sunumunun eksikliği örnek olarak gösterilebilir (Hästbacka, Nygård ve Nyqvist, 2016).

Bu bulgular, öğrencilerin kamu hizmetlerinden özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını kolaylaştıracak şekilde daha kapsayıcı, ulaşılabilir ve eşitlikçi düzenlemeler beklediklerini göstermektedir. Bu beklentiler hem yerel yönetimlerin hem de kamu kurumlarının daha duyarlı politikalar geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Engelli bireyler topluma tam katılımda engellerle karşılaşmaktadır. Engeller, sosyo-kültürel deneyimler yoluyla oluşturulan olumsuz tutumlardan kaynaklanmaktadır (Hayward ve ark., 2021). Bu tutumların önemi göz önünde bulundurulduğunda, daha kapsayıcı bir toplum inşa edebilmek için engelli bireylere yönelik toplumsal tutumların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Wang ve ark., 2021). Literatür incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik empati kurma, farkındalık yaratma üzerine yapılan etkinliklerin normal gelişim gösteren öğrencilerde olumlu tutum ve davranışlar geliştirdiği tespit edilmiştir. Nalbant ve Aktolun (2024) tarafından 3 Aralık Dünya Engelliler günü kapsamında düzenlenen spor temelli etkinliklere katılan ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının incelendiği araştırmada katılımcıların davranışlarının olumlu yönde

geliştiği saptanmıştır. Sonuç olarak, empati ve farkındalık yaratma etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerle sosyal etkileşimi ve sosyal bağları güçlendirebileceği görülmüştür.

Aktaş ve Küçüker (2002), bilişsel ve duyuşsal boyutları içeren bir etkinlik programının, ilköğretim öğrencilerinin fiziksel engelli akranlarına yönelik sosyal kabul düzeyleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Program kapsamında, fiziksel engelli bireyler hakkında bilgilendirme yapılmış; film gösterimleri, grup tartışmaları, görme engelli bir bireyle doğrudan etkileşim kurma ve engel durumunu canlandırma gibi etkinlikler uygulanmıştır. Araştırma bulguları, söz konusu programın deney grubundaki öğrencilerin fiziksel engelli akranlarına yönelik sosyal kabul düzeylerini artırmada anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bizim araştırmamızdan elde ettiğimiz bulgular *empati ve sosyal ilişkiler* bağlamında yukarıda sözü edilen araştırmalarla paralellik göstermektedir. Uyguladığımız etkinliklerin tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi mevcut kanıtları güçlendirmektedir.

Özel eğitim ihtiyaçları olan öğrenciler, sıklıkla zorbalık mağdurları arasında tespit edilmektedir. Bazı çalışmalar, özel gereksinimli çocukların zorbalığa maruz kalma olasılığının iki kat daha fazla olduğunu bulmuştur (Carmona ve Montanero, 2025). Klaniené ve arkadaşları (2024), akran zorbalığını, bir oyundan dışlanma/birlikte oynamayı reddetme, fiziksel mesafe veya arkadaşlık kurmaya sözel direnç gösterme olarak belirlemiştir. Ručman ve Šulc (2025) tarafından yapılan Slovenya'da 13 engelli gençle derinlemesine yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler sonucunda engelli öğrencilerin akranlarıyla olumlu ilişkiler bildirmelerine rağmen; psikolojik zorbalık, alay etme, isim takma ve sosyal dışlanmayı içeren zorbalık türlerinin de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Uçar ve arkadaşları (2025) da özel gereksinimli çocukların çeşitli akran zorbalığı türlerine sıklıkla maruz kaldıklarını ve akran zorbalığıyla başa çıkmakta zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada, akran zorbalığının özel gereksinimli bireylerin sınıf ve aile ortamlarını olumsuz etkilediği rapor edilmiştir.

Farklı engellilik türlerine sahip akranlara yönelik zorbalık ve dışlanma konusundaki sosyal bilişi inceleyen ve 9–12 yaş arası çocuklarla yürütülen bir çalışmada, katılımcıların zorbalığın zararlı doğasına ilişkin ahlaki yargılarının ve kendi saldırgan davranış düzeylerinin, engelli akranların mağdur edildiğini gözlemlediklerinde müdahale etme olasılıklarıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları, çocukların engelli bireylere yönelik zorbalık ve dışlanmayla mücadele etmenin önemini kabul ettiklerini göstermektedir (Mulvey ve ark., 2020). Tüm bu araştırma sonuçları, görüşmelerden elde ettiğimiz *ilişkisel deneyimler* temasının *akran zorbalığı* alt temasıyla mevcut literatürü desteklemektedir. Katılımcıların gözlemleri, özel gereksinimli akranlarının dışlandığı, alay edildiği ve bu konudan olumsuz etkilendikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

Araştırmalar, engellilik algısının bilişsel yönlerinin duygusal bileşenleri belirlediğini ve bunun da davranışsal sonuçlara dönüştüğünü öne sürmektedir. Dolayısıyla, engelliliği daha iyi anlayan çocuklar, engelli bireylere karşı daha olumlu tutumlara sahip olma eğilimindedir ve olumlu tutumlar ise çocukların engelli akranlarıyla etkileşime girme ve sosyal katılım gösterme olasılığını artırır (Babik ve Gardner, 2021). Benzer biçimde, Sezer (2012) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmelerini amaçlayan bir müdahale programı uygulanmıştır. Bu kapsamda öğrencilere engelliliğin nedenleri, engel türleri ve tedavi süreçleri hakkında

bilgilendirme yapılmış; ayrıca öğrencilerin engelli bireylerle doğrudan etkileşim kurmaları, onlarla belirli yaşantılar paylaşmaları ve eğitim ortamlarında kendilerini gözlemleme fırsatı elde etmeleri sağlanmıştır. Araştırma sonuçları, uygulanan deneysel programın üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik olumlu tutumlarını geliştirmede etkili olduğunu göstermiştir. Wood ve Orpinas (2021), tarafından yapılan nitel bir araştırmada özel gereksinimli bireylerle kaynaşmak ve onların eğitimlerine destek olmak, mağduriyetin üstesinden gelmeye yardımcı olabileceği ortaya konmuştur.

Araştırmamızda, yukarıda bahsedilen bulgularla benzer olarak katılımcılar tarafından özel gereksinimli akranlara yardımcı olmanın, onları mutlu etmenin ve bu konuda deneyimler sağlamak için onlarla paylaşımlarda bulunmanın önemi vurgulanmıştır. Bu sonuçlar, *ilişkisel deneyimler* temasına bağlı *akran desteği* olarak öne çıkmaktadır. Farklı olumlu sosyal tutumların aile, arkadaşlar ve işverenler tarafından kabulü ve dahil edilmeyi kolaylaştırdığını; olumsuz tutumların ise düşük beklentilere, ayrımcılığa ve marjinalleşmeye yol açabildiğini ortaya koymaktadır (Wang ve ark., 2021).

Çocukluk dönemi, gelişimin kritik bir evresi olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte destekleyici aile yapısı ile akran ve öğretmen ilişkileri, çocukların bilişsel, duygusal ve psikolojik gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır (Kurniawan ve ark., 2024). Alanyazın incelendiğinde, eğitim ortamlarında özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutumlarla başa çıkmada en sık başvuru yapılan yaklaşımlardan birinin bilgilendirme temelli müdahaleler olduğu görülmektedir (Şahin ve Güldenoğlu, 2013). Nitekim Sap, Özkan ve Uğurlu'nun (2022) çalışması, çocuklarda empati ve olumlu tutumların geliştirilmesi ile ebeveynlerin eğitim düzeyinin artırılmasının, engelli bireylere yönelik olumlu tutumları güçlendirdiğini ve onların yaşama katılımını desteklediğini ortaya koymaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak adına çok yönlü duyarlılık gerekmektedir. Toplumsal farkındalığın aile, okul, sosyal çevre bağlamında yaygınlaştırılmasının yanı sıra kamu hizmetlerine de görevler düşmektedir. Kalaycı (2020), engelli bireylerin toplum hayatına katılabilmesi ve kente özgü yaşamda daha nitelikli ve kaliteli hayatın sürdürülmesinde fiziki mekânların yeniden düzenlenmesinde belediyelere özel bir sorumluluğa sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, toplumsal algı ve anlayışın daha fazla arttırılması, erişebilirlik uygulamaların yaygınlaştırılması, hukuki düzenlemeler ile ilke ve standartların geliştirilmesi, erişilebilirliğin sürdürülmesi adına çalışmaların yoğunlaştırılmasını zorunlu bulmaktadır. Araştırmamızda elde edilen *sosyal çevreden ve kamu hizmetlerinden beklentiler* alt temaları özel gereksinimli bireylerin bütüncül bir bakış açısıyla hayatlarını kolaylaştırmaya yöneliktir. Görüşmeler neticesinde sosyal çevrenin farkındalığını arttırmak ve bu konuda eğitim olanaklarına yer vermek *toplumsal duyarlılıktır*.

Sonuç olarak, ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde geliştiği belirlenmiştir. Uygulanan etkinliklerin, öğrencilerin empati ve farkındalık düzeylerini artırdığı tespit edilmiştir. Katılımcılar; yardım etme, yaşantısal deneyim kazanma ve özel gereksinimli bireyleri anlama konusunda daha istekli ve duyarlı hale gelmiştir. Bu durum, yalnızca empati gelişimini değil, aynı zamanda toplumsal kapsayıcılığın da desteklendiğini göstermektedir. Ayrıca akran zorbalığının önlenmesi ve bu konuda eğitimsel çalışmaların artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özel gereksinimli bireyler için okul, aile, sosyal çevre ve kamu hizmetleri gibi alanlarda sağlanacak destekler, toplumsal duyarlılığın artırılması açısından bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Öneriler

- Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda okullarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık ve empatiyi artırmaya yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.
- Aileler ve öğretmenlerin özel gereksinimli bireylerin sosyal kabulü konusunda gözlemlere yer verilen çalışmalar düzenlenebilir.
- Akran zorbalığı ile mücadele için okul ortamında destekleyici ve kapsayıcı politikalar geliştirilmeli, eğitimler verilmelidir.
- Sosyal çevre ve kamu kurumları, özel gereksinimli bireylerin sosyal entegrasyonunu kolaylaştıracak hizmetleri artırmalıdır.
- İlerleyen araştırmalarda farklı yaş grupları ve bağlamlarda özel gereksinimli bireylere yönelik empati çalışmaları yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Aktaş, C., & Küçüker, S. (2002). Bilişsel-duyuşsal odaklı bir programın ilköğretim öğrencilerinin fiziksel engelli yaşlılarına yönelik sosyal kabul düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 15-25.
- Akyıldız, S. T., & Ahmed, K. H. (2021). An overview of qualitative research and focus group discussion. *International Journal of Academic Research in Education*, 7(1), 1-15.
- Alradaydeh, M. F., Bdair, I. A., & Maribbay, G. M. L. (2024). Empathy and attitude of university students toward students with disabilities in Jordan: A cross-sectional study. *J. Health Soc. Sci*, 9, 251-262.
- Armstrong, M., Morris, C., Abraham, C., & Tarrant, M. (2017). Interventions utilising contact with people with disabilities to improve children's attitudes towards disability: A systematic review and meta-analysis. *Disability and health journal*, 10(1), 11-22.
- Babik, I., & Gardner, E. S. (2021). Factors affecting the perception of disability: A developmental perspective. *Frontiers in psychology*, 12, 702166.
- Bickenbach, J., Rubinelli, S., & Stucki, G. (2017). Being a person with disabilities or experiencing disability: two perspectives on the social response to disability. *Journal of rehabilitation medicine*, 49(7), 543-549.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., & Arslan, Ö. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 10(37), 127-140.
- Carmona, Á., & Montanero, M. (2025). Bullying and social exclusion of students with special educational needs in primary education schools. *Social Sciences*, 14(7), 430.
- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Fernandez-Villardón, A., Alvarez, P., Ugalde, L., & Tellado, I. (2020). Fostering the social development of children with special educational needs or disabilities (SEND) through dialogue and interaction: a literature review. *Social Sciences*, 9(6), 97.

- Freer, J. R. (2023). Students' attitudes toward disability: A systematic literature review (2012–2019). *International Journal of Inclusive Education*, 27(5), 652-670.
- Friend, M., & Bursuck, W. D. (2012). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers* (6th ed.). Pearson.
- Fu, W., Xiao, Y., Yin, C., & Zhou, T. (2022). The relationship of inclusive climate and peers' attitude on children with disabilities in China: A mediating role of empathy. *Frontiers in Psychology*, 13, 1034232.
- Gasser, L., Malti, T., & Buholzer, A. (2013). Children's moral judgments and moral emotions following exclusion of children with disabilities: Relations with inclusive education, age, and contact intensity. *Research in developmental disabilities*, 34(3), 948-958.
- Goreczny, A. J., Bender, E. E., Caruso, G., & Feinstein, C. S. (2011). Attitudes toward individuals with disabilities: Results of a recent survey and implications of those results. *Research in developmental disabilities*, 32(5), 1596-1609.
- Hästbacka, E., Nygård, M., & Nyqvist, F. (2016). Barriers and facilitators to societal participation of people with disabilities: A scoping review of studies concerning European countries. *Alter*, 10(3), 201-220.
- Hayward, L., Fragala-Pinkham, M., Schneider, J., Coe, M., Vargas, C., Wassenar, A., ... & Torres, D. (2021). Examination of the short-term impact of a disability awareness training on attitudes toward people with disabilities: A community-based participatory evaluation approach. *Physiotherapy theory and practice*, 37(2), 257-270.
- Işık, E., & Semerci, Ç. (2019). Nitel araştırmalarda veri üçgenlemesi olarak odak grup görüşmesi, bireysel görüşme ve gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6(3), 53-66.
- Kalaycı, S. (2020). Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 83-104. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.817709>
- Karakurt, Y. (t.y.). Engelliler haftası: Biraz empati [Video]. YouTube. https://youtu.be/Xkl9pc_czYk
- Karakurt, Y. (t.y.). Engelsiz hayat [Video]. YouTube. <https://youtu.be/NvanWyc9duY>
- Klanienė, I., Skališienė, R., & Lidžiūtė, S. (2024). Social exclusion among peers as a form of expression of bullying in a pre-school education group. In *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 1, pp. 710-723).
- Kurniawan, K., Khoirunnisa, K., Mulyana, A. M., & Nur'aeni, Y. (2024). Building resilience: a qualitative analysis of bullying among children with disabilities on parental and teacher's perspective. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 4091-4099.
- Ling, W., Wang, D., Xu, X., Zhu, D., Wu, X., & Zhang, L. (2025). The association between empathy ability and attitudes toward children with disabilities in inclusive physical education classes among primary students: the mediating role of friendship quality. *Frontiers in Psychology*, 16, 1531002.
- Maftai, A. (2022). Children's self-esteem and attitudes toward disability, perceived competence and morality: the indirect effect of cognitive empathy. *Children*, 9(11), 1705.
- Meiliani, R., & Hapsari, E. W. (2015). Empathy of Regular Junior High School Students on Children With Special Needs. *ANIMA Indonesian Psychological Journal*, 30(4), 201-208.
- Mulvey, K. L., McMillian, L., Irvin, M. J., & Carlson, R. G. (2020). Youth cognition surrounding bullying of peers with disabilities: Inclusion, intervention, and the role of the group. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 28(1), 17-28.
- Nalbant, B. A. S. (2024). Spor Temelli Farkındalık Etkinliği: Akranların Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. Konferans: II. Uluslararası Egzersiz ve Spor Bilimleri Kongresi, Samsun.

- Odom, S. L., & McConnell, S. R. (1997). Social competence of young children with disabilities: Issues and strategies for intervention. *Journal of Early Intervention*, 21(3), 205–223.
- Ozokcu, O. (2018). Investigation of peer relationships of children with and without special needs in the preschool period. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 10(2), 92-105.
- Perenc, L., & Pęczkowski, R. (2018). Cognitive and affective empathy among adolescent siblings of children with a physical disability. *Disability and health journal*, 11(1), 43-48.
- Pinto-Coelho, L., Laska-Leśniewicz, A., Pereira, E. T., & Sztobryn-Giercuszkiewicz, J. (2023). Inclusion and adaptation beyond disability: Using virtual reality to foster empathy. *Medycyna Pracy. Workers' Health and Safety*, 74(3), 171-185.
- Rademaker, F., De Boer, A., Kupers, E., & Minnaert, A. (2020, November). Applying the contact theory in inclusive education: A systematic review on the impact of contact and information on the social participation of students with disabilities. In *Frontiers in Education* (Vol. 5, p. 602414). Frontiers Media SA.
- Ramadhini, S., & Selian, S. N. (2025). Society's View of Children with Special Needs Disabilities: Between Empathy and Stereotypes. *Journal of Insan Mulia Education*, 3(1), 1-7.
- Ručman, A. B., & Šulc, A. (2025). Bullying of students with disabilities in inclusive educational settings. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-13.
- Sap, R., Özkan, Ş. ve Uğurlu, Ü. (2022). Sağlıklı Gelişen Çocuklarda Engelli Bireylere Yönelik Empatik Eğilimler ve Tutumlar ile Ebeveynlerin Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki.
- Schwab, S. (2017). The impact of contact on students' attitudes towards peers with disabilities. *Research in developmental disabilities*, 62, 160-165.
- Sezer, F. (2012). Engelli bireylere karşı olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; deneysel bir uygulama. *Education Sciences*, 7(1), 16-26.
- Shimizu, Y. (2025). Promoting cooperative behavior for people with disabilities: Focus on the fact that "anyone may become a person with disabilities". *Frontiers in Social Psychology*, 3, 1604911.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage Publications.
- Syla, M. (2023). The role of peers in the inclusive education of students with special needs. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling* ISSN: 1300-7432, 12(1), 72-80.
- Triviño-Amigo, N., Mendoza-Muñoz, D. M., Mayordomo-Pinilla, N., Barrios-Fernández, S., Contreras-Barraza, N., Gil-Marín, M., ... & Rojo-Ramos, J. (2022). Inclusive education in primary and secondary school: Perception of teacher training. *International journal of environmental research and public health*, 19(23), 15451.
- U.S. Department of Education. (2017). Individuals with disabilities education act (IDEA). Office of Special Education Programs. <https://sites.ed.gov/idea/>
- Uçar, A. S., Tutuk, T., Karabulut, H. A., & Uçar, K. (2025). Bullying Experiences of Individuals with Special Needs. *International Journal*, 15, e2025090.
- Uslu, F., & Demir, E. (2023). Nitel bir veri toplama tekniği: Derinlemesine görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 289-299.
- Van Der Meulen, K., Granizo, L., & Del Barrio, C. (2021). Emotional peer support interventions for students with SEND: A systematic review. *Frontiers in psychology*, 12, 797913.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Wang, Z., Xu, X., Han, Q., Chen, Y., Jiang, J., & Ni, G. X. (2021). Factors associated with public attitudes towards persons with disabilities: a systematic review. *BMC public health*, 21(1), 1058.

- Wood, C., & Orpinas, P. (2021). Victimization of children with disabilities: coping strategies and protective factors. *Disability & Society*, 36(9), 1469-1488.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Sage Publications.
- Zwoliński, G., Kamińska, D., Haamer, R. E., Pinto-Coelho, L., & Anbarjafari, G. (2023). Enhancing empathy through virtual reality: Developing a universal design training application for students. *Medycyna pracy*, 74(3), 199-210.

Makale Alıntısı

Ayaz, E., Özcan, G.H. & Büyükerğün, A. (2025). Ortaokul Öğrencilerinin Oyun Yoluyla Özel Gereksinimli Çocuklara Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi [Examining Secondary School Students' Awareness of Children with Special Needs Through Play], *Spor Eğitim Dergisi*, 10 (1), 01-15.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.